

Люльов О.В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та бізнес-адміністрування

Сумський державний університет

м. Суми, Україна

Новак К.С.

студент кафедри фінансів і кредиту

Сумський державний університет

м. Суми, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СКЛАДОВИХ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ*

Складовою частиною національної безпеки в цілому є економічна безпека держави. Економічна безпека характеризує стан національної економіки, при якому забезпечуються захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розвитку і захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави. Життєво важливі інтереси являють собою сукупність потреб, які забезпечують існування та прогресивний розвиток особистості, суспільства, держави.

Економічної безпека держави визначається рівнями її формування:

- окремий господарюючий суб'єкт (ГС) визначає макрорівень економічної безпеки;
- сукупність одногалузевих господарюючих суб'єктів являє галузевий мезорівень економічної безпеки;
- окремий регіон у якому функціонують господарюючі суб'єкти є регіональним мезорівнем економічної безпеки;

* Виконано в рамках науково-дослідної теми № 0117U003922 «Інноваційні драйвери національної економічної безпеки: структурне моделювання та прогнозування»

– держава як рівень економічної безпеки формується господарюючими суб'єктами всіх регіонів і галузей, тобто залежить від стану економічної безпеки на мікро- та мезорівнях [1].

Задля характеристики явищ та тенденцій в економічній сфері використовують реальні статистичні показники розвитку економіки країни – індикатори економічної безпеки. Виділяють певні групи показників економічної безпеки (табл. 1).

Таблиця 1 – Групи показників економічної безпеки (систематизовано відповідно до [2])

Група	Показники	Характеристика
Перша	економічного зростання	основні відтворювальні макроекономічні показники (ВВП, ВНП, національний дохід в абсолютному і відносному значеннях), а також динаміка і структура вітчизняного виробництва і доходу, обсяги і темпи промислового виробництва, галузева структура господарства, обсяги і структура інвестицій та ін.
Друга	економічного потенціалу країни	опис природно-ресурсного, виробничого, науково-технічного, інноваційно-технологічного та інших аспектів економічного потенціалу країни
Третя	показники рівня інфляції, дефіциту платіжного балансу, стабільності національної валюти, внутрішнього і зовнішнього боргів	характеризують різні параметри господарського механізму, передусім його динамічність, адаптивність, залежність від зовнішнього впливу
Четверта	якість життя у країні, показники доходів населення, рівня зайнятості і безробіття, стану довкілля, рівня криміногенності і злочинності	ВВП, розрахований на душу населення - відображає загальний рівень економічного розвитку взагалі, та якість, рівень і тривалість життя населення, здоров'я нації, забезпеченість продуктами харчування, рівень освіти тощо.

Економічна безпека (ЕкБ) містить у своєму складі такі підсистеми: макроекономічну, інвестиційну, інноваційну, фінансову, соціальну, зовнішньоекономічну, енергетичну, продовольчу, демографічну; а тому ЕкБ є інтегральним показником. Даний показник характеризується низьким значенням для України. Основні причини наведено в таблиці 2.

Таблиця 2 – Причини низького значення інтегрального показника економічної безпеки (систематизовано відповідно до [3])

Підсистема	Причини
Макроекономічна безпека	високий рівень тінізації економіки; значний рівень тіньового завантаження капіталу; надмірний рівень тіньового проміжного споживання
інвестиційно-інноваційна безпека	низький рівень інвестування, незначна частка приросту прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) щодо ВВП, низький рівень оновлення основних засобів; загрозливо низький рівень фінансування науково - технічних робіт; від'ємні темпи науково-технологічного прогресу, тобто за фактом – науково-технологічний регрес; незначний рівень фінансування інноваційної діяльності; низька питома вага спеціалістів, що виконують науково-технічні роботи; низька питома вага підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, у загальній кількості промислових підприємств; низька питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств; незначна питома вага реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції
фінансова безпека	високий рівень зовнішнього та внутрішнього боргу; низький рівень валових міжнародних резервів НБУ (у місяцях імпорту); високий рівень тінізації доходів зведеного бюджету; висока вартість банківських кредитів; низький рівень кредитування реального сектору економіки; низька частка кредитів у переробну промисловість у кредитуванні економіки
зовнішньоекономічна безпека	високий рівень імпортої залежності; переважно від'ємний коефіцієнт покриття експортом імпорту; вкрай низький рівень інноваційної продукції у товарному експорті; значна частка імпорту товарів у внутрішньому споживанні держави
соціальна безпека	низька частка оплати праці у випуску; високий рівень тінізації заробітної плати; значний рівень тіньової зайнятості; недостатній рівень фінансування освіти та охорони здоров'я; недостатнє переїщення заробітної плати над прожитковим мінімумом; низька частка заробітної плати у доходах населення; значний рівень пенсійних видатків до ВВП; високий рівень дефіциту ПФ України до ВВП
продовольча безпека	недостатнє виробництво м'яса, молока і молочних продуктів; по демографічній безпеці - високий загальний коефіцієнт смертності населення, смертності немовлят, захворюваності населення; значне демографічне навантаження непрацездатного населення до працездатного; по енергетичній безпеці - висока енергоємність економіки; високий рівень тіньового споживання паливно-енергетичних ресурсів; низький рівень інвестування підприємств ПЕК та оновлення основних засобів; висока частка імпорту газу та нафти з однієї країни у загальному обсязі його імпорту

Для підвищення рівня економічної безпеки країни необхідне здійснення перетворень у положеннях, що стосуються необхідних змін у політиці економічної безпеки. Вони стосуються таких чинників, а саме:

– цілей: знизити податки та обмежити перерозподіл прибутків для розширення рівня економічної свободи; скоротити бюджетний дефіцит та підтримувати його в стані тривалої рівноваги; реалізувати глибокі реформи при поліпшенні умов господарювання ;

– кардинальних змін в економічній сфері: реформи в макро- та мікроекономіці, державних фінансах; реформувати податкову та пенсійну системи; систему охорони здоров'я та ринок праці; провести ряд соціальних реформ; реформи щодо фіскальної децентралізації; поліпшення умов для ведення бізнесу;

– чинників формування економічної безпеки: скоротити перерозподіл, в межах міжнародного співробітництва сприяти інтеграції економічної і політичної, макроекономічній стабілізації, фіскальній консолідації, поміркованості у бюджетних витратах, реструктуризації та приватизації в банківській сфері, приватизації інфраструктури в комунальній сфері, залучити стратегічних інвесторів до підприємств [4].

Рівень ЕкБ визначається сукупністю індикаторів, на які впливають макроекономічні показники. А тому методологія для визначення рівня економічної безпеки України включає наступні етапи:

1. За даними Державного комітету статистики України обчислити динаміку індикаторів, які є складовими економічної безпеки.

2. Визначити вектор граничних та оптимальних значень зазначених індикаторів. Вибрати нормувальні коефіцієнти з діапазону зміни індикаторів та граничних значень.

4. Перетворити динамічні ряди індикаторів та граничних значень з метою подальшого виключення їх від'ємних значень.

5. Для кожного індикатора та його граничних значень провести нормування індикаторів та граничних значень за єдиним нормувальним

коефіцієнтом. Для кожного складника економічної безпеки визначити вагові коефіцієнти індикаторів та граничних значень.

7. За мультиплікативною формою кожного складника економічної безпеки та інтегральних індексів граничних значень розрахувати динамічний ряд інтегрального індексу.

8. Визначити вагові коефіцієнти складників економічної безпеки та інтегральних граничних значень. За мультиплікативною формою розрахувати динамічний ряд інтегрального індексу економічної безпеки та інтегральних індексів граничних значень [3].

Отже, для інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки (країни загалом та окремих сфер діяльності) необхідно проводити моніторинг макроекономічних показників. Між рівнями формування ЕкБ держави наявні двосторонні зв'язки, бо система ЕкБ складається з підсистем, зміни у яких впливають на інші підсистеми. На сьогодні наявна велика кількість проблем в підсистемах, що є основними для економічної безпеки країни. Для забезпечення ЕкБ необхідна структурна перебудова та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Олійничук О. Система економічної безпеки держави та рівні її формування: концептуальні аспекти / Олександра Олійничук // Галицький економічний вісник, — Т. : ТНТУ, 2015. — Том 48. — № 1. — С. 93-100 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/13114/2/GEV_2015v48n1_Oliynychuk_O-The_state_economic_security_93-100.pdf
2. Жихор О.Б. Економічна безпека: підручник / авт. кол.; за ред. д-ра екон, наук, проф. О. Б. Жихор, д-ра екон. наук, проф. О. І. Барановського. – К. : УБС НБУ, 2015.- 467 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.com/84395/ekonomika/indikatori_ekonomichnoyi_bezpeki_derzhavi
3. Прогнозування індикаторів, граничних значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі; аналіт. доп./ Ю.М. Харазішвілі, Є. В. Дронь. – К.: НІСД, 2014. – 117 с.
4. Рекун І. І. Проблема економічної безпеки в сучасних макро- та мікроконцепціях / І. І. Рекун // Наука та прогрес транспорту. Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. - 2014. - № 1. - С. 59-67. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://stp.diit.edu.ua/article/viewFile/22662/20294>